

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Miejsce bibliografii terytorialnych w systemie komunikacji społecznej :
wybrane zagadnienia

Author: Agnieszka Bajor

Citation style: Bajor Agnieszka. (2010). Miejsce bibliografii terytorialnych w systemie komunikacji społecznej : wybrane zagadnienia. W: M. Jarczykowa (red.), "Biblioteki i ośrodki informacji - zbiory, pracownicy, użytkownicy" (S. 212-224). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Bajor

Miejsce bibliografii terytorialnych w systemie komunikacji społecznej Wybrane zagadnienia

Bibliografie terytorialne¹ wraz z księgozbiorami regionalnymi i kartotekami tworzą podstawowe źródła informacji o życiu i działalności społeczności lokalnych. Zadaniem tych bibliografii jest pomoc w popularyzowaniu wiedzy o regionie, budzenie lokalnego patriotyzmu oraz wspomaganie np. samorządów w procesach planowania rozwoju regionalnego w sferze politycznej, gospodarczej, kulturalnej, ekologicznej, turystycznej itp.

Dzięki zaangażowaniu bibliotekarzy oraz zastosowaniu nowoczesnych systemów zautomatyzowanych, pozwalających na opracowywanie elektronicznych baz danych (w systemach MAK, SOWA, PROLIB, ALEPH, PATRON i innych²), a mimo wieloletnich opóźnień w procesie drukowania bibliografii terytorialnych³, tego rodzaju narzędzia informacji stają się coraz ważniejsze. Ich

¹ Bibliografią terytorialną podmiotową nazywamy bibliografię specjalną „o nieograniczonym zakresie i o zasięgu terytorialnym ograniczonym do obszaru mniejszego niż państwo, ewentualnie także o ograniczonym zasięgu autorskim, związanym z pochodzeniem lub miejscem zamieszkania autora”, a bibliografia terytorialna przedmiotowa jest bibliografią specjalną „o zakresie ograniczonym do spraw związanych z terytorium mniejszym niż państwo”. PN-89/N-01225. *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia*, s. 2.

² Por. np. E. Stefańczyk: *Problemy automatyzacji bibliografii regionalnych*. W: *Jak automatyzujemy biblioteki publiczne?: materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja bibliotek publicznych”* Warszawa/Miedzeszyn, 6—8 listopada 2000 r. Red. J. Wołosz. Warszawa 2001, s. 62—69.

³ Na opóźnienia wskazywała już w 1976 roku Barbara Eychler, a Lucjan Biliński podawał, że w 1999 roku prawie 58% opublikowanych bibliografii terytorialnych miało ponad dziesięcioletnie opóźnienie. Istnieją i takie bibliografie, które choć gotowe do druku, niestety nie znalazły przyjaznych okoliczności, by się ukazać. Por. B. Eychler: *Aktualny stan prac i problemy bieżących bibliografii regionalnych ze szczególnym uwzględnieniem bibliografii regionalnych Ziem Zachodnich i Północnych*. W: *Materiały z III Konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych: Warszawa 11 XII 1967*. Referat wstępny B. Eychler; sprawozdanie z konferencji B. Dziadkiewicz. Warszawa 1968, s. 10—11; L. Biliński: *Stan i perspektywy bibliografii regionalnej w Polsce*. W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne: materiały z ogólnopolskiej*

ranga wzrasta wraz z coraz częściej pojawiającym się zainteresowaniem regionalistów, dziennikarzy, nauczycieli prowadzących zajęcia związane z edukacją regionalną oraz wszystkich członków społeczności lokalnych, sprawami „małych ojczyzn”.

Ważnym ogniwem powstawania inicjatyw bibliograficznych jest pomoc lokalnych władz finansowo zabezpieczających proces opracowywania i wydawania regionalnych bibliografii. Biblioteki publiczne, które należy postrzegać jako instytucje oświatowe (zwłaszcza w zakresie celów regionalnych) oraz wpisujące się w system przekazywania informacji o regionie, a tym samym dla regionu, są głównymi organizatorami służb informacyjnych przygotowujących bibliografie, katalogi i kartoteki. Tak pojmowane zadania bibliotek publicznych powodują, że najważniejszym ich zadaniem jest komunikacja z lokalną społecznością, oczekującą nowoczesnych form pracy bibliotecznej, czyli organizowania ciekawych spotkań, wystaw, prezentacji działalności ludzi związanych z regionem, organizowania własnych baz danych, przyspieszających i ułatwiających dostęp do źródeł informacji, udostępniania już istniejących baz — bibliograficznych, pełnotekstowych i faktograficznych, zaspokajania potrzeb informacyjnych o rynku pracy, rynku biznesowym, gospodarczym, usługowym itd. Biblioteki regionalne kształtują ponadto i upowszechniają tożsamość regionalną⁴, popularyzują regionalną literaturę i kulturę, pomagają w procesach kształcenia społeczności lokalnej oraz promują miejscową sztukę. Przez organizowanie warsztatów, konferencji, szkoleń, lekcji bibliotecznych, a przede wszystkim dzięki działalności wydawniczej obejmującej publikowanie terytorialnych bibliografii, informatorów o bibliotece i jej działalności, zestawień tematycznych, poradników regionalnych, osobowych spisów bibliograficznych, kalendarium wydarzeń z historii regionu, biblioteki stają się ważnymi ośrodkami nauki oraz nowoczesnymi centrami informacji. Rozsyłając bibliografie do innych ośrodków bibliotecznych i naukowych, biblioteki regionalne promują swój region, informując o jego życiu społecznym, gospodarczym, politycznym i kulturalnym. Natomiast umieszczając w Internecie tego rodzaju bibliografie, ułatwiają przekazywanie informacji o „małych ojczyznach” w globalnym społeczeństwie. Nie można zapominać, że władze samorządowe mogą się posługiwać bibliografiami terytorialnymi jako materiałami propagującymi region. Warto więc przyrzeć się bliżej funkcjom pełnionym przez tego rodzaju bibliografie, które bezpośrednio wpływają na ich miejsce w systemie komunikacji społecznej.

konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia” Warszawa, 2—4 grudnia 1998 r. Red. J. Wołosz. Warszawa 1999, s. 38.

⁴ Por. np. S. Krzywicki: *Biblioteka publiczno-naukowa jako podstawowy standard bibliotek regionalnych (wojewódzkich) po reformie administracyjnej kraju*. W: *Biblioteki po reformie administracyjnej państwa: materiały z ogólnopolskiej konferencji dyrektorów WBP* nt. „Zmiany w prawie bibliotecznym” Radom, 15—17 VI 1998. Red. M. Szysko. Warszawa 1998, s. 72—73.

Cele bibliografii terytorialnych

Głównymi organizatorami warsztatów bibliografii terytorialnych są, jak to już podkreślono, biblioteki publiczne, co wynika z zapisów prawa bibliotecznego. Według obowiązującej *Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach* ich celem jest zaspokajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych. Ustawodawca wyróżnił w szczególności biblioteki wojewódzkie, przyznając im zadania informacyjne, edukacyjne i samokształceniowe, zwłaszcza dotyczące wiedzy o regionie, w którym funkcjonują i którego dorobek naukowy, społeczny, kulturalny i gospodarczy dokumentują. Wojewódzkie biblioteki publiczne powinny także opracowywać i wydawać bibliografie terytorialne oraz inne publikacje informacyjne o charakterze regionalnym. Podobne zadania przypisano bibliotekom powiatowym, które oczywiście zasięgiem swojego oddziaływania obejmują mniejsze obszary, czyli powiaty. W procesie tworzenia bibliografii terytorialnych wielce pożądana jest współpraca bibliotek wojewódzkich z bibliotekami niższego szczebla. W *Ustawie z dnia 24 lipca 1998 roku o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa* zaznaczono, że do zadań bibliotek powiatowych należy — poza wykonywaniem standardowych usług — także pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznej oraz publikowanie bibliografii terytorialnych i innych materiałów o charakterze lokalnym. Tego rodzaju zapis mógłby sugerować, że w jednym województwie powstaje bibliografia rejestrująca prace dotyczące całego województwa, w tym, rzecz jasna, powiatów, lecz jednocześnie biblioteki powiatowe opracowują własne bibliografie. Zdaniem Elżbiety Stefańczyk, do takich sytuacji na szczęście nie dochodzi, choć problem określenia i podzielenia kompetencji między biblioteki wojewódzkie i powiatowe wciąż jest żywo dyskutowany. Wypracowano do tej pory dwa rozwiązania tego problemu, a mianowicie:

1. Biblioteki wojewódzkie (lub inne ośrodki do tego celu powołane) przygotowują bibliografie województwa we współpracy z bibliotekami powiatowymi.
2. W bibliotekach powiatowych tworzy się elektroniczne regionalne bazy danych, które stanowią narzędzie pracy dla bibliotekarzy. Opisy zgromadzone w takich bazach są jednocześnie przekazywane do bibliotek wojewódzkich, opracowujących bibliografie terytorialne⁵.

Funkcje pełnione przez bibliografie terytorialne zmieniały się w czasie, w zależności od sposobów wykorzystywania tych źródeł informacji, także w związku z prowadzoną polityką⁶. Po II wojnie światowej to właśnie względy polityczne

⁵ E. Stefańczyk: *Dokonania bibliotek w przygotowaniu bibliografii regionalnych: stan na dzień 15 listopada 2002 roku*. W: *Komputeryzacja i informacja elektroniczna w bibliotekach publicznych: materiały z ogólnopolskiej konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych”*. Miedzeszyn, 20—22 listopada 2002 r. Red. E. Górska. Warszawa 2003, s. 197—198.

⁶ Por. np. A. Bajor: *Bibliografia — narzędzie nauki i polityki (na przykładzie Śląska)*. W: *Śląsk Literacki. Materiały V sesji śląskoznawczej Pracowników Naukowych, Studentów i Go-*

spowodowały rozwój bibliografii terytorialnych Ziem Zachodnich, których celem było ułatwianie dostępu „do informacji o tych ziemiach i [sprzyjanie — A.B.] procesowi ich inkorporacji do organizmu państwowego, lecz także [przeciwstawianie — A.B.] się i [przeciwdziałanie — A.B.] pojawiającym się za granicą — jak to wówczas określano — »bibliografiom tendencyjnym i niepełnym«⁷.

Anna Zajewska w 1959 roku stwierdziła, że „przedmiotowe bibliografie regionalne i lokalne zawierające umiejętnie zebrany, dokładnie wyselekcjonowany i opracowany materiał stanowią wielką i cenną pomoc zarówno dla badaczy zagadnień ekonomicznych, historycznych i językowych, przyrodniczych i literackich danego regionu, jak i dla osób pracujących na danym terenie oraz dla wszystkich interesujących się różnorodną problematyką danego regionu czy miejscowości”⁸. Tak określone cele bibliografii są aktualne do dziś.

Na „patriotyczne” zadania bibliografii terytorialnych zwróciła z kolei uwagę Helena Hleb-Koszańska, stwierdzając, że bibliografie te służą jako „pożyteczna pomoc w akcji upowszechniania wiedzy o własnym regionie i budzeniu lokalnego patriotyzmu, który przyczynia się do umocnienia poczucia solidarności narodowej”⁹. W tym samym czasie Barbara Eychler podkreśliła, że powstawanie bibliografii terytorialnych było „niewątpliwie związane z zapotrzebowaniem społecznym, ze wzrastającą rangą regionów, z rozwojem towarzystw regionalnych, z chęcią udokumentowania własnego życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego, dorobku wniesionego w rozwój całego kraju”¹⁰.

W latach 70. XX wieku, gdy przygotowywano projekt Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej (SINTO), w tym terytorialny system informacji, określono zadania wojewódzkich (WOI) i makroregionalnych (MOI) ośrodków informacji w zakresie informacji regionalnej. Zakładano ponadto powszechny dostęp do zbiorów tych instytucji. Zasoby ośrodków informacji miały przeciwdziałać zjawisku rozproszenia informacji w regionie, koncentrując przynajmniej niektóre zbiory. Wspominano wówczas o koniecznej obsłudze władz i organów administracji regionu, a także o organizacyjnych problemach związanych z bibliografiami terytorialnymi, które należało powiązać z układem terytorialnym SINTO. Bibliografie terytorialne w tym okresie były więc przede wszystkim egzemplifikacją koncepcji centralizacji zadań i działań informacyj-

ści Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Red. M. Kisiel, B. Morcinek-Cudak, T.M. Głogowski. Katowice 2001, s. 45—65.

⁷ J. Wołosz: *Dlaczego bibliografia regionalna?* W: *Bibliografie regionalne: dokonania, dyalematy, wnioski: materiały z konferencji, Puławy 15—16 września 1994 r.* Red. J. Nowicki. Warszawa 1995, s. 14.

⁸ E. Słodkowska, J. Wilgat: *Bibliografia osobowa*. A. Zajewska: *Bibliografia regionalna*. Warszawa 1959, s. 35.

⁹ H. Hleb-Koszańska: *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość*. W: *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów: Warszawa, 20 VI 1966: referaty i dyskusja*. Przyg. do druku J. Pelcowa. Warszawa 1967, s. 24—25.

¹⁰ B. Eychler: *Aktualny stan prac i problemy...*, s. 6—7.

nych w kraju. Interesowano się wówczas zakresem tych bibliografii, ich zasięgiem, koordynacją prac, doborem i selekcją materiałów, a więc zagadnieniami organizacji tych bibliografii, a mniej np. ich metodyką.

Autorka koncepcji systemu bibliografii terytorialnych w ramach SINTO — Cecylia Zofia Gałczyńska, stwierdziła nawet, że rozwój bibliografii jest jednym z ważniejszych zadań budowy systemu informacyjnego kraju. Celem projektu Gałczyńskiej było przede wszystkim stworzenie centralnie nadzorowanego systemu bibliografii terytorialnych, które obejmowałyby swoim zasięgiem cały kraj. Doceniała jednocześnie funkcje informacyjne i rejestracyjne bibliografii tego typu, charakterystyczne zresztą dla wszystkich rodzajów spisów bibliograficznych. Autorka podkreślała jednak „ponadczasowość” bibliografii terytorialnych, zaznaczając, że ta właśnie cecha wyróżnia je spośród innych bibliografii specjalnych. Bibliografie terytorialne nie starzeją się bowiem tak szybko, jak pozostałe bibliografie, a nawet te o cechach retrospektywnych wykazów piśmiennictwa regionalnego pełnią ważne funkcje historyczne¹¹. Dziś w dobie szybkiego dostępu do informacji, trudno jednak do końca zgodzić się z tymi poglądami.

Powstawanie bibliografii terytorialnych było zdaniem Gałczyńskiej wyrazem nacisku społecznego i autentycznych, wciąż rosnących potrzeb informacyjnych. Chęć korzystania z tego rodzaju źródeł informacji budziła się nie tylko w kręgach naukowo-profesjonalnych, ale także wśród działaczy społecznych. Rozkwitającym w takich warunkach bibliografiom terytorialnym Gałczyńska przypisywała zadania „budzenia dobrze pojętego patriotyzmu lokalnego, przywiązania do swojej ziemi, a najczęściej do ukazania miejsca danego regionu, miasta czy wsi pośród innych”¹². Informacje zbierane w bibliografach terytorialnych służyły celom „planowania regionalnego, kształtowania krajobrazu, rewalforyzacji obiektów zabytkowych itp.”¹³.

Wśród współczesnych zadań bibliografii terytorialnych Anna Żbikowska-Migoń wymieniła: naukowe (bibliografie służą tworzeniu naukowego warsztatu przedsięwzięć badawczych), ideowo-polityczne (ukazują nową rzeczywistość polityczną i mogą przekształcać świadomość obywatelską odbiorców bibliografii), patriotyczne (mogą kształtować uczucia wobec regionu) i doraźno-informacyjne (zaspokajają bieżące potrzeby informacyjne o regionie)¹⁴.

Do zadań szczegółowych bibliografii terytorialnych należy również „dokumentowanie lokalnych inicjatyw”. Można powiedzieć, że celem tego typu biblio-

¹¹ C.Z. Gałczyńska: *O nową koncepcję bibliografii regionalnej w Polsce*. W: *III Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*. Warszawa, 5—7 czerwiec 1978 r. Warszawa 1978, s. 4.

¹² C.Z. Gałczyńska: „*Bibliografia Zawartości Czasopism*” a bibliografie regionalne. W: *Badanie potrzeb użytkowników „Bibliografii Zawartości Czasopism”: materiały z konferencji*. Warszawa, 11—12 październik 1973. Oprac. red. K. Ramlau-Klekowska. Warszawa 1977, s. 57.

¹³ C.Z. Gałczyńska: *O nową koncepcję bibliografii regionalnej...*, s. 4.

¹⁴ A. Żbikowska-Migoń: *Bibliografia regionalna — tradycje i perspektywy*. W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne...*, s. 14.

grafii jest „informacja bibliograficzna dostosowana do potrzeb i poziomu różnych użytkowników”¹⁵. Bibliografie te stanowią też „cenne źródło do badań nad historią ruchu wydawniczego w poszczególnych regionach”¹⁶. Według Teresy Bątkiewicz, pomimo „różnych dziejowych i obiektywnych trudności (także organizacyjnych i finansowych) bibliografie regionalne istnieją i będą się ukazywać, ponieważ zawsze będzie zapotrzebowanie na literaturę regionalną, zarówno ze strony nauki, gospodarki, jak i miłośników regionu”¹⁷.

W dzisiejszych warunkach gospodarki rynkowej, nieustannych zmian społecznych „bibliografia regionalna musi stanowić ważny element warsztatu informacyjnego biblioteki, zaś informacja w niej zawarta musi być aktualna i łatwo dostępna, co jest możliwe przy wykorzystaniu techniki komputerowej i użytkowaniu baz danych bibliografii regionalnych w sieciach komputerowych”¹⁸.

Bibliografie terytorialne są więc źródłem wiedzy na temat historii i spraw bieżących regionu oraz forum wymiany danych między większymi systemami informacji regionalnej (jak mass media) a użytkownikami o bardzo konkretnych potrzebach informacyjnych. Bibliografie te mogą ponadto przyczyniać się do rozwoju społecznego, gospodarczego i naukowego regionu dzięki temu, że pomagają w jego promocji, w tym także w popularyzowaniu imprez kulturalnych (zwłaszcza tych niekomercyjnych, np. literackich), naukowych, sportowych, religijnych itp. Kształtują również obraz województwa, powiatu, gminy, miasta czy wsi — zarówno w oczach mieszkańców tego terytorium, jak i poza nim. Bibliografie terytorialne mogą wreszcie stymulować rozwój zainteresowań regionalnych i regionalistycznych oraz stanowić narzędzie polityczne (narzędzie władzy, kontroli, nawet cenzury) w rękach współczesnych samorządów finansujących opracowywanie i publikowanie tego rodzaju bibliografii.

Cechy bibliografii terytorialnych

Bibliografie retrospektywne i bieżące stanowią ważny element komunikacji międzyludzkiej. Są tym narzędziem, za pomocą którego można swobodnie — bez ograniczeń czasoprzestrzennych (pokoleniowych) — przekazać informacje o pro-

¹⁵ B. Borzyska: *Rozwój śląskiej bibliografii regionalnej. Wprowadzenie do tematu*. „Książnica Śląska” 1979—1982, T. 21, s. 237.

¹⁶ E. Stefańczyk: *Bibliografie regionalne a bibliografia narodowa*. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów: Warszawa, 11—13 czerwca 2003: referaty i dyskusja*. Oprac. dyskusji D. Bilikiewicz-Blanc, A. Karłowicz. Warszawa 2004, s. 230.

¹⁷ T. Bątkiewicz: *Rozwój bibliografii regionalnej w Polsce*. W: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz, przy współpracy D. Pietruch-Reizes. Katowice 2004, s. 157.

¹⁸ J. Wołosz: *Dlaczego bibliografia regionalna?...*, s. 19.

wadzonych badaniach oraz zaprezentować wyniki własnych analiz naukowych w postaci metainformacji. Bibliografie, w tym bibliografie terytorialne, nie tylko informują o publikacjach, ale też utrwalają tę informację dla potomnych. Warto jeszcze podkreślić, że użytkownikami bibliografii, tak jak i innych wydawnictw — zwartych i ciągłych — są nie tyle jednostki, ale duże zbiorowości, a dzięki umieszczeniu bibliografii w Internecie liczba potencjalnych czytelników treści bibliografii terytorialnych znacznie wzrasta. Tak więc krąg użytkowników takich komunikatów jest nieograniczony.

Przedstawiając miejsce bibliografii terytorialnych w systemie komunikacji społecznej, nie można pominąć ważnych kwestii, na które zwróciła uwagę Jadwiga Sadowska, przypominając o zasadach stosowanych w procesie tworzenia, edytowania i udostępniania bibliografii terytorialnych. Sprawę komunikacji regionalnej z pewnością ułatwiłaby standaryzacja zasad opisu formalnego i rzeczowego różnych typów dokumentów rejestrowanych w bibliografiach terytorialnych (konsekwentne stosowanie norm opisu bibliograficznego oraz np. charakterystyki rzeczowej dokumentów w *Języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*), jak i ustalenie wspólnego formatu danych elektronicznych (np. MARC 21). Nie można zapominać o wprowadzeniu jednakowego systemu obsługi bibliograficznych baz danych, choć ten postulat jest chyba póki co niewykonalny, zwłaszcza że Sadowska proponuje bibliotekom program MAK i choć w 22 na 31 bibliotek posiadających elektroniczne bazy regionalne stosuje się właśnie ten program¹⁹, to część polskich bibliotek i ośrodków bibliograficznych wykorzystuje inne — komercyjne lub własne, narzędzia do tworzenia bibliograficznych baz danych. Niewątpliwie ważna jest również współpraca między ośrodkami opracowującymi bibliografie terytorialne na zasadzie współkatalogowania, kooperacji między regionami, zwłaszcza granicznymi, oraz pomocy metodycznej i wymiany doświadczeń²⁰.

Należy podkreślić, że udało się ujednolicić schemat podziału treści piśmiennictwa spisane w terytorialnych bibliografiach przedmiotowych, ujmujących życie społeczne, polityczne, administracyjne, kulturalne, literackie, oświatowe, przyrodnicze, przemysłowe, rolnicze, ekonomiczne regionu itp. Układ systematyczny przygotowany przez specjalną komisję Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej pomaga zespołom opracowującym bibliografie w odpowiednim pogrupowaniu materiału oraz umożliwia łatwe koordynowanie prac bibliograficznych i wymianę informacji między bibliografiami. Ramowy schemat, który należy nazwać propozycją, składa się z szesnastu działów głównych. Są to: I. *Dział ogólny*; II. *Środowisko geograficzne (Przyroda)*; III. *Ludność (Problemy integra-*

¹⁹ A. Gawroński, M. Dynkowski: „Elektroniczne” bibliografie regionalne — nowa jakość? W: *Wokół bibliotek i bibliotekarstwa: Księga Jubileuszowa dedykowana Janowi Wołoszowi*. Red. J. Sadowska. Warszawa 2005, s. 98.

²⁰ J. Sadowska: *Bibliografie regionalne w warunkach automatyzacji*. W: *Bibliografie regionalne: dokonania, dylematy...*, s. 22—27.

cyjne i narodowościowe); IV. *Historia* (do roku 1945); V. *Etnografia*; VI. *Zagadnienia gospodarcze*; VII. *Zagadnienia społeczne i polityczne*; VIII. *Zagadnienia prawno-administracyjne*; IX. *Wojsko*; X. *Służba zdrowia. Lecznictwo*; XI. *Kultura. Nauka. Oświata*; XII. *Językoznawstwo*; XIII. *Literatura piękna*; XIV. *Sztuka*; XV. *Zagadnienia wyznaniowe (Historia Kościoła)* i XVI. *Biblioteki. Archiwa. Sprawy książki i czytelnictwa*.

Praktyka bibliograficzna wskazuje jednak, że schemat ten, tak samo zresztą jak szczegółowa zawartość szesnastu działów, jest dynamiczny i dostosowywany do indywidualnych „potrzeb” bibliografii. Wpływ na taki stan rzeczy ma przede wszystkim specyfika regionów (zwłaszcza jeśli chodzi o zawartość działów dotyczących gospodarki). Dowodzi tego np. Bątkiewicz, omawiając schemat „Bibliografii Śląska” i przywołując przykład różniących się między sobą w dziale *Gospodarki* „Bibliografię Śląska”, obfitującą w opisy dokumentów przedstawiających rozwój górnictwa i przemysłu ciężkiego, oraz „Bibliografię Województwa Opolskiego”. W drugiej z bibliografii w dziale tym rozszerzono zagadnienia związane z rolnictwem. „Bibliografia Śląska” jest także przykładem wykazu o rozbudowanej problematyce zagadnień społecznych, w szczególności gdy chodzi o problemy narodowościowe, migracje i repatriację. Bątkiewicz zwróciła ponadto uwagę na różnice w dziale historycznym między bibliografiami. W „Bibliografii Śląska” w dziale *Historia* umieszcza się jedynie publikacje dotyczące historii politycznej, społecznej i gospodarczej²¹. W innych bibliografiach tego rodzaju można znaleźć wśród zagadnień historycznych opisy dokumentów z zakresu historii kultury, religii, edukacji czy nauki.

Odmienność metodyki bibliografii terytorialnych dotyczy również: systemu numeracji działów głównych i poddziałów; wyłączenia ze spisu wydawnictw ciągłych tytułów periodyków o charakterze ogólnopolskim; stosowania własnych rozwiązań w przypadku koncentrowania w jednym miejscu piśmiennictwa o charakterze biograficznym i pamiątkarskim; rozproszenia materiałów historycznych w wielu działach tematycznych itd.²²

O roli i powiązaniach bibliografii terytorialnych z innymi mediami, a tym samym o miejscu tego typu narzędzi bibliograficznych w systemie komunikacji społecznej, świadczy nie tylko ich zakres, ale też źródła opisów bibliograficznych. Przygotowujący bibliografie terytorialne korzystają z bardzo różnorodnych źródeł informacji, jak np. posiadanych własnych zbiorów, czyli księgozbiorów regionalnych; publikacji opisanych w kartotekach bibliograficznych, kiedyś kartkowych, dziś często przenoszonych na nośniki elektroniczne i w tej formie udostępnianych użytkownikom bibliotek; a także innych źródeł bibliograficznych, najczęs-

²¹ T. Bątkiewicz: „*Bibliografia Śląska*” (1960—2000). „Roczniki Biblioteczne” 2001, R. 45, s. 268.

²² B. Nowak: *Metodyka bibliografii regionalnej. Aktualne dylematy*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów: Warszawa, 7—9 czerwca 1995: referaty i dyskusja*. Oprac. red. D. Bilikiewicz-Blanc, A. Karłowicz. Warszawa 1996, s. 185—186.

ciej oczywiście poszczególnych członów bieżącej bibliografii narodowej, czyli „Przewodnika Bibliograficznego”, „Bibliografii Zawartości Czasopism”, „Polonistów Zagranicznych. Bibliografii”, jak też innych bibliografii — dziedzin i zagadnień, terytorialnych, osobowych itp. Źródłami opisów są również: prasowe i czasopiśmiennicze informacje z lokalnych mediów; informacje uzyskiwane dzięki współpracy z: bibliotekami innych sieci, bibliotekami terenowymi oraz bibliotekami, w których opracowuje się bibliografie ościennych regionów, drukarniami, zakładami powielającymi, pracownikami naukowymi i regionalistami, uczelniami (wyższe uczelnie powinny przekazywać do regionalnych baz danych opisy prac magisterskich i doktorskich, a także prac drukowanych w macierzystych instytucjach), wydawcami i innymi instytucjami działającymi w regionie²³.

Gałczyńska bardzo szczegółowo omówiła problematykę stosunku „Bibliografii Zawartości Czasopism” do bibliografii terytorialnych i stwierdziła nawet, że bujny rozwój tego rodzaju bibliografii w okresie powojennym został spowodowany właśnie powołaniem i wykorzystaniem przez bibliografie terytorialne „Bibliografii Zawartości Czasopism”²⁴. Bibliografie terytorialne należy ponadto uznać za bardzo ważne uzupełnienia systemu bieżącej bibliografii narodowej, tym bardziej że w bibliografii narodowej wprowadzono ściśle określone kryteria doboru materiałów oraz selekcji formalnej (w „Bibliografii Zawartości Czasopism” stosowano nawet podwójne kryteria selekcji — tytułów czasopism, które są opracowywane, oraz artykułów czasopiśmienniczych wprowadzanych potem do bazy), by zapewnić jej terminowość ukazywania się²⁵. Bibliografie terytorialne i lokalne są natomiast tym typem bibliografii, w którym zasady selekcji są niezwykle łagodne. Im mniejszy region ujęty w bibliografii, tym stopień kompletności opisanych w niej publikacji jest wyższy.

Rola bibliografii terytorialnych we współczesnym świecie wzrasta także i dlatego, że są to po części bibliografie prymarne. Dotyczy to zwłaszcza odnotowywanych na ich łamach artykułów z lokalnej i regionalnej prasy oraz czasopism, dokumentów życia społecznego pomijanych w „Przewodniku Bibliograficznym” (z wyjątkiem tych, które mają znaczenie ogólnopolskie) czy prac niepublikowanych, np. magisterskich i doktorskich. Tak więc dopiero system bieżącej bibliografii narodowej oraz bieżących bibliografii terytorialnych daje nam tak naprawdę pełny obraz polskiego piśmiennictwa. Należy więc dołożyć starań, by regiony, w których nie podjęto jeszcze prób opracowywania bibliografii terytorialnych lub lokalnych, w najbliższym czasie wypromowały takie właśnie źródła informacji.

Jacek Wojciechowski zwrócił ponadto uwagę na to, że aby informacja była „użyteczna, to musi opierać się na wyborze (z całości) tego, co istotnie ważne.

²³ L. Biliński: *Stan i perspektywy bibliografii regionalnej...*, s. 37–38.

²⁴ C.Z. Gałczyńska: „*Bibliografia Zawartości Czasopism*” a bibliografie..., s. 54–73.

²⁵ Por. np. T. Bątkiewicz: *Bibliografia regionalna a bibliografia narodowa*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów...*, s. 197–202.

Przy lawinowym napływie materiałów informacyjnych, nawet kompletna rejestracja nie jest fizycznie możliwa, a cóż dopiero systematyzacja i opracowanie²⁶. Wypowiedź ta ma olbrzymie znaczenie dla tych bibliografów, od których zależy terminowość ukazywania się bibliografii terytorialnych. Nie można jednak lekceważyć postulatu kompletności i włączania do bibliografii terytorialnych opisów różnorodnych typów dokumentów²⁷, a więc rzetelne przygotowanie bibliografii terytorialnej będzie wymagało od opracowujących rozważenia sytuacji — lepiej więcej, kompletniej, ale dłużej, czy lepiej mniej, wybiórczo, ale szybciej. Każdy z zespołów bibliografii terytorialnych musi wypracować swoją własną metodę pracy i pamiętać o rzeczywistych potrzebach oczekujących na tego typu informacje użytkowników.

Dostępne obecnie, np. na stronach WWW, bibliografie, w tym terytorialne, dają możliwość dostępu do coraz nowszych, często aktualizowanych informacji, jak również pozwalają na szybki przepływ danych między uczestnikami procesu komunikacji społecznej, między instytucjami naukowymi i użytkownikami informacji regionalnej. Umieszczenie bibliografii terytorialnych w Internecie sprzyja ich włączaniu do systemu masowego komunikowania. Niestety zarówno z analiz przeprowadzanych sukcesywnie przez Elżbietę Stefańczyk, Lucjana Bilińskiego, jak też z badań Anny Sitarskiej²⁸ oraz Andrzeja Gawrońskiego i Macieja Dynkowskiego²⁹ wynika, że stan elektronicznych bibliografii terytorialnych w Polsce nie jest zadowalający. Obok rzeczywistych bibliografii o takim charakterze na stronach WWW bibliotek można znaleźć np. katalogi zbiorów regionalnych, zautomatyzowane kartoteki zagadnieniowe czy biobibliograficzne słowniki osób związanych z danym regionem. Bibliografie terytorialne, które są prezentowane w tej postaci, obejmują najczęściej pojedyncze roczniki bibliografii, choć zdarzają się i wieloletnie kumulacje retrospektywne³⁰.

Badania przeprowadzone przez Gawrońskiego i Dynkowskiego wskazują ponadto, że dostęp do bibliografii terytorialnych nie zawsze jest dogodny. Często należy przeszukiwać schematy organizacyjne bibliotek, przejrzeć informacje na temat działalności poszczególnych agend bibliotecznych lub zajrzeć do wykazów

²⁶ J. Wojciechowski: *Idee i rzeczywistość: bibliotekarstwo pragmatyczne*. Warszawa 2002, s. 148.

²⁷ Na te kwestie zwracała uwagę już Gałczyńska, proponując, by w bibliografiach terytorialnych uwzględniać opisy prac niepublikowanych, np. prac doktorskich, magisterskich, dyplomowych, nieprzeznaczonych do druku opracowań naukowo-badawczych, sprawozdań z zagranicznych podróży służbowych itd. C.Z. Gałczyńska: *O nową koncepcję bibliografii regionalnej...*, s. 6.

²⁸ A. Sitarska: *Problematyka bibliografii regionalnej wobec zmian i potrzeb środowiska informacyjnego*. W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Red. M. Kocójowa. Kraków 2004, s. 66—79; A. Sitarska: *Bibliografia regionalna w przestrzeni informacyjnej biblioteki akademickiej*. W: *Działalność naukowa i informacyjna bibliotek uczelnianych — teoria a praktyka*. Red. M. Czyżewska. Białystok 2005, s. 43—57.

²⁹ A. Gawroński, M. Dynkowski: „Elektroniczne” bibliografie regionalne..., s. 92—103.

³⁰ Ibidem, s. 94.

publikacji danej instytucji, zanim natrafi się na bibliografię. Niestety, przy tego rodzaju bazach danych nie podaje się również informacji na temat jej zakresu, zasięgów, warunków aktualizacji, liczby zebranych opisów — czyli ogólnie ujmując, brakuje informacji, na temat metodyki baz danych oraz źródeł ich opracowania. Brak też omówienia narzędzi przeszukiwania baz danych, a w wielu przypadkach bibliotekarze, ukrywając bibliograficzną proveniencję zamieszczanych na swoich stronach narzędzi przeszukiwania zasobów regionalnych, używają zamiennie nazw: „bibliografia”, „katalog” lub „baza danych”³¹. Sitarska wskazuje także na „pomijanie, żeby nie powiedzieć — ignorowanie, symboliki regionalnej w większości serwisów bibliografii regionalnej”³².

Bibliografie terytorialne zamieszczone w Internecie dają jednak z pewnością duże możliwości poznawania zasobów informacyjnych. W systemie MAK proponowano wyszukiwanie proste i zaawansowane, korzystanie z hipertekstowej nawigacji, ułatwione jest ponadto tworzenie zestawień bibliograficznych, ich wydruk czy edytorska obróbka. Dla przykładu w *Elektronicznym słowniku biograficznym Śląska Cieszyńskiego* (<http://www.kc-cieszyn.pl/biografie/index.php>) istnieje możliwość hipertekstowej nawigacji pomiędzy biogramami spokrewnionych ze sobą osób oraz powiązanie osób pracujących w jednej instytucji lub organizacji. Przeszukiwanie bazy odbywa się za pomocą indeksów: Osoby, Rok urodzenia, Rok śmierci, Miejsce urodzenia, Miejsce śmierci, Miejsce działalności, Działalność (nazwy zawodów oraz określenia form działalności pozazawodowej), Instytucje. Baza MAK pozwala ponadto na łączenie kryteriów indeksowych w wyszukiwaniu zaawansowanym za pomocą operatorów i/lub. Innym przykładem udogodnień w wyszukiwaniu w elektronicznych wersjach bibliografii jest *Bibliografia regionalna Miejskiej Biblioteki Publicznej w Chorzowie* (<http://firma.sokrates.pl/sowa-www/sowacgi.php?katID=28>), którą można przeszukiwać według następujących indeksów: Autor, Tytuł publikacji, Tytuł czasopisma, Nazwa serii wydawniczej, Nazwa instytucji, Hasło przedmiotowe, Hasło geograficzne, Hasło osobowe, Klasyfikacja regionalna, Numer rekordu, Rok druku, Typ rekordu, Autor rekordu.

Tego rodzaju usprawnienia mogą z powodzeniem konkurować z drukowanymi wersjami bibliografii terytorialnych. Należy tylko mieć nadzieję, że większa liczba bibliotek zdecyduje się na elektroniczną prezentację własnych osiągnięć regionalnych, bibliograficznych i naukowych. Pewną alternatywą dla regionalnych przedsięwzięć bibliograficznych niech będzie choćby przykład umieszczania zdigitalizowanych tomów bibliografii w kolekcjach bibliotek cyfrowych, np. w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej można obejrzeć tomy „Bibliografii Śląska” za lata 1960—1988, „Bibliografię Województwa Śląskiego” z 2000 roku w opracowaniu Wojciecha Janoty, tego samego autora „Bibliografię Bieżącą Województwa

³¹ A. Sitarska: *Problematyka bibliografii regionalnej...*, s. 70.

³² Ibidem, s. 71.

Śląskiego” za cztery kwartały 2006, 2007, 2008 i 2009 roku oraz za pierwszy kwartał 2010 roku; Tomasza Gizy „Bibliografię Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 1999—2000”, Teresy Dziemińskiej „Bibliografię Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 2001—2002”, „Bibliografię Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 2003—2004” i „Bibliografię Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 2005—2006” oraz „Bibliografię regionu częstochowskiego za lata 2002—2004” Zbigniewa Stańczyka.

W dobie rozwijającego się społeczeństwa informacyjnego ważne jest stworzenie sprawnie funkcjonujących, ukazujących się na bieżąco i regularnie aktualizowanych wykazów piśmiennictwa dotyczącego regionów. Wciąż, niestety, brak skoordynowanego systemu bibliografii terytorialnych, tworzących „ważny element krajowego systemu bibliografii” poprzez pełnienie identycznych funkcji jak bibliografia narodowa — dokumentacyjnych i informacyjnych, służą celom naukowym, wzbogacają wiedzę o poszczególnych regionach, utrwalają świadomość patriotyczną, są „kroniką” bieżących i minionych wydarzeń w regionie³³.

Bibliografie terytorialne w procesie komunikacji lokalnej są szczególnie wartościowymi narzędziami informacji, a ich znaczenie jest zauważalne, np. w sferze politycznej³⁴ — bibliografie terytorialne mogą pomagać w utrzymywaniu jawności życia politycznego i społecznego w regionie. Dzięki tak pojmowanemu obiegowi informacji regionalnej aktywniejszy staje się udział społeczności lokalnej w życiu politycznym, o czym może świadczyć chociażby frekwencja podczas wyborów samorządowych. W sferze ekonomicznej³⁵ bibliografie terytorialne mogą służyć jako podstawowe informatory na temat gospodarki, biznesu, handlu i usług w regionie, a w sferze kulturowej — proces komunikowania, np. za pomocą lokalnych mediów (w tym i drukowanych), przyczynia się do większego zaangażowania w sprawy lokalnej wspólnoty, do pogłębienia informacji o jej problemach i wręcz uczuciowego związania się z danym terenem³⁶.

³³ E. Stefańczyk: *Bibliografie regionalne a bibliografia narodowa...*, s. 230.

³⁴ Dzięki procesom komunikowania życie polityczne i gospodarcze jest jawne, można wymieniać poglądy i opinie na ten temat, krytykować konkretne działania władz samorządowych, dyskutować na temat rozwoju regionu.

³⁵ Ten rodzaj komunikowania umożliwia prezentowanie wyrobów, usług, potrzeb konsumpcyjnych, pozwala na poznawanie rynku pracy oraz na ukierunkowanie działań inwestycyjnych — a to z kolei przyczynia się do udanego wykorzystania środków finansowych na rozwój poszczególnych sektorów gospodarki gminy, powiatu czy województwa.

³⁶ Por. np. B. Pietrzko: *Potrzeby wspólnot lokalnych w warunkach transformacji ustrojowej*. W: *Władza lokalna a problemy rozwoju samorządności i decentralizacji w Polsce*. Red. P. Dobrowolski. Katowice 2000, s. 56—57.

Агнешка Баёр

МЕСТО ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ БИБЛИОГАФИИ
В СИСТЕМЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ
ИЗБРАННЫЕ ВОПРОСЫ

Резюме

В статье представлено место территориальной библиографии в системе региональной коммуникации, а также — в более широком плане — в системе общественной коммуникации. Это место предопределяется, например, функциями, приписываемыми библиографиям этого типа. Именно поэтому в работе рассматриваются цели территориальных библиографий: научные, информационные, документирующие, патриотические, политические, региональные и др. Кроме того, обращается внимание на несколько черт территориальных библиографий, которые непосредственно связываются с системой общественной коммуникации. К этим чертам отнесены: стандартизация методики территориальной библиографии (нормализация формальных и предметных библиографических описаний, а также формата электронных данных), внедрение общей компьютерной системы, которая позволяет на ведение региональных баз данных, а также сотрудничество региональных центров, разрабатывающих территориальные библиографии. Обсуждена также унифицированная схема разделения содержания в территориальных библиографиях, источники библиографических описаний и проблема размещения территориальных библиографий в Интернете.

Agnieszka Bajor

THE PLACE OF TERRITORY BIBLIOGRAPHIES
IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATION
SELECTED ISSUES

Summary

The article presents the place of territory bibliographies in the system of regional and, in a broader perspective, social communication. The very place is determined by, for example, functions ascribed to these types of bibliographies. That is why the aims of territory bibliographies, such as academic, informative, documentary, patriotic, political and regional, etc. were discussed. Besides, the attention was paid to several features of territory bibliographies which directly combine it with the system of social communication. To these features belong standardisation of the methodology of territory bibliography (normalization of formal and subject bibliographic descriptions and a format of electronic data), introduction of a common computerised system which allows for conducting regional data bases and cooperation between regional centres working on territory bibliographies. A unified outline of content division in territory bibliographies, sources of bibliographic descriptions and the problem of placing territory bibliographies in the Internet were elaborated on.